

Motýľ leta odletel...

Jasoň červenooký ako súčasť prírodného dedičstva našich predkov

Ako amatérskeho fotografa prírody ma vždy priťahovali krásne a zaujímavé živočíchy, ku ktorým motýle nepochybne patria. Nie som entomológ ani zberateľ motýľov, k jasoňovi červenookému som sa dostal cez fotografiu. V auguste 2011 som mal šťastie prvý raz jasoňa naživo pozorovať a fotografovať. Zaujal ma natoľko, že som začal o ňom zbierať informácie a podarilo sa mi dostať k niekoľkým odborným prácam venovaným jasoňovi. Preštudoval som o ňom ochranný projekt Apollo, zadovážil som si publikáciu Jasoň červenooký (*Parnassius apollo* Linnaeus, 1758) na Slovensku, ktorú vydala Slovenská agentúra životného prostredia. Pri ďalších stretnutiach s týmto motýľom som sa nezameral už len na fotenie, ale začal som si všímať aj jeho správanie, stav lokalít a snažil som sa nájsť biocentrá s hosťiteľskými rastlinami húseníc. Prostredníctvom internetu som sa skontaktoval s niekoľkými vzácnymi ľuďmi a odborníkmi na problematiku jasoňa červenookého, ktorí mi poskytli cenné informácie. V r. 2013 som už svoje pozorovania rozšíril na viacero lokalít Slovenska a v budúcnosti sa chcem aktívne podieľať na jeho ochrane. Tento motýľ sa stal stredobodom môjho záujmu.

Kriticky ohrozený

Kto hoci len raz v živote začul šuchotavý let tohto motýľa, mi určite dosvedčí, že jasoň červenooký patrí medzi klenoty našej prírody a svojou krásou a eleganciou je neprehliadnuteľný a nezameniteľný. Druh vedecky pomenoval švédsky prírodovedec Carl Linné a to podľa boha Apollóna, ktorý v gréckej mytológii predstavuje boha Slnka a svetla, ale tiež ochranu života a poriadku na Zemi. Napriek tomuto vznešenému a tajuplnému pomenovaniu je kriticky ohrozený a hrozí mu vyhynutie. Patrí k európsky významným druhom NATURA 2000 a ako jediný z európskej fauny hmyzu je osobitne chránený aj

medzinárodným dohovorom CITES, ktorý obchodovanie s akýmikoľvek jeho vývinovými štádiami zakázal. Prísnej kontrole a evidencii podliehajú aj všetky exempláre v legálnych zbierkach. V posledných desaťročiach je aj na našom území na výraznom ústupe a preto sa aj on ocitol na Červenom zozname rastlín a živočíchov SR!

Ako je to možné, že tento skvost fauny, ktorý našich predkov sprevádzal od nepamäti vymiera? Je to preto, že sa v podhorských a horských oblastiach prestali kosiť lúky a prepásaf kamenisté úbočia. Z vlastnej skúsenosti môžem potvrdiť, že jeden z najvýznamnejších faktorov, ohrozujúcich populácie jasoňa, je prirodzená sukcesia. Biotopy sa pod jej vplyvom neustále zmenšujú, náletové dreviny a kríky sú hrozbou prakticky všade.

Foto: Anton Mócik

Najvhodnejším obdobím na odstraňovanie náletových drevín je jeseň, prípadne i skorá jar, keď po roztopení snehu podklad v skalnatom teréne trochu obschne

Ochrana jasoňa

Keďže lokality výskytu jasoňa červenookého sa vo veľkej miere nachádzajú na územiach národných parkov a chránených krajinných oblastí, spadá ochrana aj manažment biotopov pod ich správu. V niektorých chránených oblastiach je jasoňovi venovaná dostatočná až príkladná pozornosť, niekde slabá až takmer žiadna. Príčiny môžu byť rôzne, prísna plošná ochrana, ťažko dostupný terén, prioritne je venovaná pozornosť iným živočíchom alebo rastlinám. Populácie jasoňa červenookého sa zatiaľ ešte vyskytujú aj v troch národných parkoch, ktoré mám relatívne v blízkom dosahu. Okrem známych lokalít v nich mám vytipované aj neoverené

Foto: Anton Mócik

Krátko o jasoňovi červeookom

Jasoň červeooký (*Parnassius apollo* Linnaeus, 1758) je motýľ z čeľade vidlochvostovité (*Papilionidae*). Je to vzácny a chránený druh motýľa, ktorý je jedným z najznámejších druhov hmyzu v Európe.

Vzhľad druhu

Patrí k najväčším denným motýľom Európy, má rozptie krídiel 7 – 8,4 cm. Je bielo sfarbený, predné krídla majú tmavé, priesvitné okraje (okraje môžu byť i veľmi široké, takže priesvitná môže byť i väčšina krídla. Na predných krídlach má okrem tohto lemu ešte 10 čiernych škvŕn, ktoré majú rôzny tvar a veľkosť, ale vo všeobecnosti sú dosť konštantne uložené. Na zadných krídlach má, okrem rôzne naznačeného čierneho lemu krídel, ešte štyri červené, čierne lemované škvŕny, v ktorých sa zvyčajne nachádza ešte biela bodka. Pri brušku z análnej strany býva ešte niekoľko čiernych (jedna až tri), niekedy červeno vyplnených škvŕniok. Tykadlá sú šedočierne, krátke a na konci ukončené čiernym kyjakovitým zhrubnutím. Povrch tela je hlavne u samčiek pokrytý oranžovo-hnedými chlpkami. Má tri páry plnohodnotných nôh. Tento štandardný vzhľad sa môže u niektorých jedincov rôzne meniť, čo dalo základ vzniku a popisu rôznych individuálnych odchýliek a foriem. Celkove môžeme povedať, že sa ani na jednej lokalite prakticky nedajú nájsť dva celkom rovnaké jedince.

Z bionómie druhu

Má iba jednu generáciu do roka. Prezимуje v štádiu vajčeka alebo mladšej húsenice, ktorá niekedy ani vajčko neopúšťa. Húsenica sa 4 až 5-krát zvlieka a potom sa zakukľuje. Kukla je v jemnom zámotku. Býva ukrytá medzi kameňmi a podobne. Populačná biológia jednotlivých kolónií jasoňa je odlišná a početnosť môže byť väčšia alebo extrémne nízka.

Výskyt druhu vo svete

V severnej Európe bol zistený v južnej Škandinávii a v Pobaltí. V strednej a južnej Európe izolované populácie obývajú Pyrenejský polostrov, Alpy, Karpaty a cez Balkánsky polostrov zasahujú do Malej Ázie. V strednej a južnej Európe v pásme od 750 do 2 000 m n. m., zatiaľ čo v severnej časti svojho areálu zostupuje do nížin (Fínsko, Baltská nížina). Je vymierajúcim druhom v celom areáli rozšírenia. Glaciálny relikt.

Výskyt druhu na Slovensku

Na Slovensku sa ešte vyskytuje na niekoľkých lokalitách v stredných a vyšších polohách. Na väčšine historicky zaznamenaných lokalitách (asi 280), z ktorých sa udávajú faunistické nálezy, nikdy nežili populácie (išlo o zaletené jedince mimo biocentra výskytu) alebo išlo o dočasné metapopulácie po ich založení zaletenou samičkou a na mnohých vymrel kvôli zmene biotopu, ale aj úplnému vychytaniu zberateľmi (Harmanec, Belanské Tatry atď.). Aj väčšina českých lokalít zanikla z rovnakých príčin. Posledné údaje pochádzajú z 30. rokov 20. storočia. Jediná repatriovaná populácia v Štramberku (od roku 1986) pochádza z Veľkého Manína (Strážovské vrchy) na Slovensku. V súčasnosti sa na Slovensku vyskytuje izolovane v oblasti Pienin, Nízkych a Vysokých Tatier, Malej a Veľkej Fatry, Chočských vrchov, Slovenského raja, Muránskej planiny a i.

Zdroj: Na túru s NATUROU

Foto: Anton Mócik

a možno prehliadané lokality, kde by sa ešte mohol jasoň vyskytovať. Spolieham sa na spoluprácu s priateľmi, odborníkmi v danej oblasti, s ktorými som navštívil niekoľko lokalít v tohoročnej sezóne. Dúfam v ústretovosť správ národných parkov, v ktorých by som sa chcel venovať ochrannárskej činnosti, zameranej na jasoňa červeookého.

Udržiavanie stavu biotopov jasoňa, a tým aj zveladenie jeho populácií, nie je v podstate náročné, stačí v pravidelných intervaloch odstraňovať náletové dreviny a kríky, prípadne zabezpečiť extenzívne prepásanie mimo obdobia výskytu húseníc. Pri slabších populáciách je niekedy rozhodujúcim faktorom ohrozenia nelegálny odchyt. V tejto súvislosti by som sa pristavil pri morfolologickej variabilite jasoňa červeookého, ktorá spôsobuje neustály hlad zberateľov po nových položkách do zbierok. Pri tomto druhu motýľa bolo celkovo popísaných 278 lokálnych foriem (subspécií a nácií) a veľké množstvo individuálnych foriem (abercií). Keď uvažujeme o morfolologickej variabilite v rámci každého poddruhu, ktorá je podmienená izolova-

nosťou kolónií, zberatelia majú veľký priestor ako a podľa čoho dopĺňať svoje zbierky, slovenské jasony nevynímajúc!

Záchrana jasoňa

Záchrana jasoňa červeookého na našom území je už len v našich rukách, bez pomoci človeka by sa za pár rokov nenávratne vytratil z našej prírody. Zatiaľ je to vďaka ľuďom, či už odborníkom alebo nadšeným amatérom, ktorí neúnavne a väčšinou na vlastné náklady a na úkor svojho času pracujú na tom, aby sa jasoň červeooký zachoval ako súčasť našej prírody aj pre nasledujúce generácie. Verím, že tento bezbranný tvor nielen že nevymrie, ale že aj kríza v našom hospodárstve nás opäť pri navráti k tradičnému obhospodarovaniu lúk a pasienkov, tradičným produktom a remeslám vidieka. Veď tu nejde len o vyváženú prírodu a potravinovú sebestačnosť, ale aj hrdosť nášho národa! Áno, motýľ leta odletel, ale či ho každoročne budeme vídať, záleží aj od nás!

Anton Mócik

Foto: Anton Mócik